CZU: 316.624.3:37 **https://doi.org/10.59295/sum9(169)2024_24**

PREVENIREA ȘI DIMINUAREA COMPORTAMENTULUI AGRESIV DE TIP BULLIYNG: CADRUL TEORETIC ȘI PRAXIOLOGIC

Ioana-Corina GEORGESCU,
Universitatea de Stat din Moldova

Prevenirea și diminuarea comportamentului agresiv de toup bullyng este actuală și în plan social, și în plan psihologie, și în plan pedagogic. Acest lucru se confruntă prin implicarea diferitor structuri internaționale de profil privind stabilirea unor strategii de diminuare și prevenire a fenomenului „bullyng”. În studiul dat pornim de la analiza diferitor documente, convenții, tratate internaționale în care se pune promblema prevenirii și diminuării comportamentului agresiv al elevilor. Totodată, pe larg se analizează cadrul teoretic explicativ al fenomenului „bullyng”, se argumentează și unele strategii de prevenire și diminuare a bullyngului în licee: prevenția primară, prevenția secundară, prevenția terțiară, având ca direcții generale: educația și conștientizarea fenomenului, dezvoltarea socio-emoțională, promovarea toleranței zero față de bullyng, supraveghere și intervenții promte, colaborare cu părinții și comunitatea.

Cuvinte-cheie: *agresivitate, comportament agresiv, bullyng, prevenire, diminuare.*

PREVENTING AND REDUCING AGGRESSIVE BULLYING BEHAVIOR: THEORETICAL AND PRAXIOLOGICAL FRAMEWORK

The prevention and reduction of aggressive toup bullying behavior is also current in social, psychological and pedagogical terms. This is faced through the involvement of different international structures in the establishment of strategies to reduce and prevent the „bullying” phenomenon. In this study, we start from the analysis of various documents, conventions, international treaties in which the problem of preventing and reducing the aggressive behavior of students is posed. At the same time, the explanatory theoretical framework of the „bullying” phenomenon is extensively analyzed, and some strategies for preventing and reducing bullying in high schools are argued: primary prevention, secondary prevention, tertiary prevention, having as general directions: education and awareness of the phenomenon, social development -emotional, promoting zero tolerance towards bullying, supervision and prompt interventions, collaboration with parents and the community.

Keywords: *aggression, aggressive behavior, bullying, prevention, reduction.*

Introducere

Pentru a preveni și diminua bullying-ul în instituțiile de învățământ liceal, este necesară o abordare integrată și interdisciplinară, care să combine eforturile educative, sociale și administrative.

În acest sens, este important să se dezvolte un cadru conceptual și praxiologic care să ofere o înțelegere complexă a fenomenului bullying-ului și să propună strategii eficiente pentru a-l combate în mediul școlar.

O serie de documente internaționale „protejează” drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și drepturile copilului. Țările care au ratificat aceste dispoziții au obligația să se asigure că drepturile prevăzute sunt respectate și să ia măsuri pentru ca acestea să nu fie prejudiciate.

În efortul de realizare a unor strategii de prevenire a violenței în spațiul școlii, considerăm că este important ca actorii implicați în actul educativ să cunoască și aspecte legate de drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Prin definirea conceptelor de demnitate, toleranță, drepturi legale, există posibilitatea creșterii gradului de conștientizare a profesorilor cu privire la rolul pe care îl au în relaționarea cu elevii. Elevii care își cunosc drepturile sunt mai determinați să se apere ei înșiși și pot face ceva să arate că nu agreează și nu acceptă un act agresiv [8].

Mai multe organisme internaționale abilitate cu protecția și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și ale copilului au emis o serie de documente prin care țările semnatare se angajează să le respecte și să le implementeze prin diferite prevederi în legislația națională. Rolul acestora este de a reglementa relațiile inter-individuale și de a preveni actele de violență și barbarie.

Declarația Universală a Drepturilor Omului proclamă recunoașterea demnității umane și a drepturilor egale și inalienabile ca fundament al libertății, dreptății și păcii în lume. Unul dintre considerentele pe care s-a întemeiat această lege universal valabilă este faptul că ,,ignorarea și disprețuirea drepturilor omului a dus la acte de barbarie... și este esențial ca drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii pentru ca omul să nu fie silit să recurgă, ca soluție extremă, la revoltă împotriva tiraniei și asupririi". Totodată, se subliniază și importanța educației care ,,trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate poparele și toate grupurile rasiale sau religioase..." (Organizația Națiunilor Unite, 1948) [4].

Convenția Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului. Conform acestui document, copilului îi sunt recunoscute o serie de drepturi fundamentale precum: dreptul la viață, dreptul la educație, dreptul la libera exprimare, dreptul la protecție împotriva oricărei forme de violență, vătămare sau abuz (fizic sau mental), abandon sau neglijență, rele tratamente sau exploatare.

De asemenea, Convenția prevede ca statele semnatare să se angajeze în respectarea şi garantarea drepturilor copilului indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică, naţionalitate, apartenenţă etnică sau origine socială, situaţie materială, incapacitate fizică (Organizaţia Naţiunilor Unite, 1989) [3].

Tratatul de la Lisabona (ratificat de Parlamentul României prin Legea nr.13 din 7 februarie 2008 [11] pentru ratificarea Tratatului de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană şi a Tratatului de instituire a Comunităţii Europene) se fundamentează pe Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generala a Organizatiei Natiunilor Unite la 10 de septembrie 1948 [4]. Convenția ONU privind Drepturile Copilui a fost adoptată de Adunarea generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite la 29 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990 [3]. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană si a Tratatului de instituire a Comunității Europene a fost semnat la 13 decembrie 2007 și ratificat de România în anul 2008 (prin Legea nr. 13/2008) [11] acordul decidenților politici de la nivelul Uninunii Europene în ceea ce privește noile provocări globale și domeniile care contează cel mai mult pentru cetățeni.

Astfel, s-au avut în vedere schimbările din domeniul social, economic şi juridic atribuite lumii moderne care presupun o serie de provocări în ceea ce privește identificarea de soluții la preocupările cetățenilor. Acest document reglementează valorile care stau la baza funcționării sociale: respectarea demnităţii umane, libertăţii, democraţiei, egalităţii, statului de drept, respectarea drepturilor omului într-o societate caracterizată prin pluralism, toleranță și nediscriminare.

În acest context, prevenirea criminalității repezintă un domeniu prioritar de acțiune la nivelul Uniunii Europene care vizează creșterea siguranței și securitatea tuturor cetățenilor.

Tratatul de la Lisabona consemnează prevenirea criminalității ca fiind o condiție esențială pentru crearea și menținerea unui spațiu de libertate, securitate și justiție. Acest deziderat este reflectat de articolul 2 (3) care postulează că ,,Uniunea combate excluziunea socială şi discriminările şi promovează justiţia şi protecţia socială, egalitatea între femei şi bărbaţi, solidaritatea între generaţii şi protecţia drepturilor copilului" (Parlamentul României, 2008) [11].

Rezoluția Parlamentului European din 21 iunie 2007 privind ,,Delincvenţa juvenilă- rolul femeilor, familiei şi societăţii" [9]. Acest document are menirea de a semnala factorilor de decizie de la nivelul statelor europene riscurile la care sunt expuși tinerii implicați în acte cu violență. Studiile care fundamentează această rezoluție semnalează o creștere alarmantă a delincvenței juvenile în ultimele două decenii, o creștere a numărului minorilor cu vârsta sub 13 ani care comit delicte, precum și cruzimea cu care aceștia săvârșesc infracțiuni. Formele actuale ale delincvenței juvenile se manifestă sub forma ,,bandelor de tineri" și a violențelor în mediul școlar. Se specifică faptul că este necesar ca familia, școala și societatea să transmită copiilor un sistem de valori de la vârste fragede, iar autorităţile şcolare să adopte proceduri moderne de soluţionare a conflictelor din mediul şcolar, cu ajutorul unor instanţe de mediere mixte, formate din elevi, profesori, părinți.

Un aspect important din punct de vedere al prezentului demers de cercetare este cel referitor la pregătirea adecvată a profesorilor ,,pentru ca aceştia să poată gestiona caracterul eterogen al claselor, să poată pune în aplicare o pedagogie nu moralistă, ci preventivă şi bazată pe solidaritate, şi să prevină stigmatizarea [7, p. 115].

Cadrul teoretic explicativ al bullying-ului

Există mai multe teorii și modele explicative care au fost dezvoltate pentru a înțelege și a explica fenomenul bullying-ului. Aceste teorii pot ajuta la identificarea factorilor de risc și de protecție implicați în apariția și menținerea acestui comportament, oferind astfel bazele pentru intervenții eficiente.

Cadrul conceptual și praxiologic de prevenire și diminuare a comportamentului agresiv de tip bullying în instituțiile de învățământ liceal se bazează pe o serie de teorii și modele care oferă o înțelegere mai profundă a acestui fenomen și contribuie la dezvoltarea unor strategii eficiente de intervenție. Iată câteva teorii suplimentare care pot fi considerate în cadrul acestui subiect (a se vedea Tabelul 1).

Tabelul 1. Teorii explicative ale fenomenului de bullyng.

Nr. crt.	Teoria	Explicația
1.	***Teoria dezvoltării morale*** *(Kohlberg, 1969)*	Această teorie se concentrează pe dezvoltarea morală a individului și oferă o perspectivă asupra modului în care copiii și adolescenții își dezvoltă gândirea morală și valorile etice. În contextul bullying-ului, această teorie ar putea explora nivelurile de raționament moral ale elevilor implicați în comportamentul agresiv și posibilele intervenții pentru a promova o dezvoltare morală sănătoasă și responsabilă.
2.	***Teoria controlului impulsurilor*** *(Gottfredson și Hirschi, 1990)*	Această teorie subliniază importanța controlului impulsurilor în prevenirea comportamentului deviant, inclusiv a bullying-ului. Potrivit acestei teorii, persoanele care au capacitatea de a-și controla impulsurile au mai puține șanse de a se angaja în comportamente agresive și deviante. Astfel, în cadrul prevenirii și diminuării bullying-ului, se poate acorda atenție dezvoltării abilităților de autocontrol și gestionare a impulsurilor la elevi.
3.	***Teoria socializării*** *(Bandura, 1977)*	Această teorie evidențiază rolul observației și imitației în procesul de învățare socială. În ceea ce privește bullying-ul, teoria socializării sugerează că copiii pot fi influențați de modele de comportament agresiv din mediul lor, cum ar fi colegii de clasă sau media. Astfel, în cadrul prevenirii și diminuării bullying-ului, se pot aborda modelele de comportament pozitive și se poate promova empatia, cooperarea și respectul în rândul elevilor.
4.	***Teoria justiției sociale*** *(Tajfel și Turner, 1979)*	Această teorie se concentrează asupra proceselor sociale prin care oamenii împart resursele și atribuie recompense și pedepse într-un mod just. În cadrul bullying-ului, teoria justiției sociale poate fi aplicată pentru a examina percepțiile elevilor cu privire la distribuția echitabilă a puterii și resurselor în școală și pentru a identifica eventualele inechități care pot alimenta comportamentul agresiv. Aceasta poate oferi, de asemenea, un cadru pentru a dezvolta strategii de intervenție bazate pe promovarea unui climat școlar just și egalitar.
5.	***Teoria dispozițională*** *(Craig & Pepler, 2007)*	Această teorie se concentrează asupra caracteristicilor individuale Perspectiva sistemică nu numai că subliniază necesitatea de remodelare a comportamentelor și atitudinilor copiilor, ci evidențiază și necesitatea schimbării adulților, profesorilor și părinților, fiind esențială în sprijinirea copiilor și adolescenților implicați în agresiune și/ sau victimizare. Adulții sunt responsabili pentru crearea de medii positive, promovarea relațiilor sănătoase în rândul elevilor, minimizarea contextelor în care pot apărea interacțiuni negative și construirea de experiențe sociale în care copiii și adolescenții să se simtă protejați.

6.	***Teoria ecologică*** *(Bronfenbrenner, 1977; Espelange, Swerear, 2003)*	Această teorie pune accentul pe influența factorilor de mediu în apariția bullying-ului. Ea sugerează că atât caracteristicile individuale, cât și factorii contextuali, cum ar fi familia, școala și comunitatea, pot influența comportamentul agresiv. Teoria ecologică subliniază importanța abordării comprehensive, care să țină cont de multiplele nivele de influență asupra bullying-ului. Bronfenbrenner (1979) a dezvoltat teoria sistemelor ecologice pentru a explica modul în care particularitățile psiho-individuale ale copilului și mediul afectează creșterea și dezvoltarea acestuia. În scopul înțelegerii comportamentului agresiv, mai mulți cercetători se raportează la teoria sistemelor ecologice a lui Bronfenbrenner potrivit căreia copiii și adolescenții sunt influențați de interacțiunile lor cu mai multe procese care apar la diferite nivele de dezvoltare și în diferite contexte [1; 2]. Conform acestei paradigme, agresivitatea este un fenomen ecologic care apare ca rezultat al interacțiunilor complexe dintre variabilele intra- și inter- individ [6]. Caracteristicile individuale sunt influențate de varietatea contextului ecologic (mediul) incluzând colegii, familia, școala și factorii comunitari.

Aceste teorii sunt doar câteva exemple și există o varietate de alte teorii și modele care pot fi utilizate în cadrul prevenirii și diminuării bullying-ului în instituțiile de învățământ liceal. Este important ca cercetările și intervențiile în acest domeniu să se bazeze pe o înțelegere solidă a factorilor subiacenți care contribuie la comportamentul agresiv și să se adapteze la specificul fiecărei școli și comunități.

Strategii de prevenire a bullyng-ului în licee

Specialiștii din educație fac referire la trei tipuri de prevenție pe care școala le poate adopta în efortul de prevenire a incindentelor violente între elevi, respectiv:

- ***Prevenția primară*** poate fi la îndemâna oricărui profesor pentru că nu presupune o formare specializată în acest sens, ci doar o atitudine pozitivă față de fiecare elev, încurajarea elevului și încrederea în capacitățile sale de reușită școlară, aprecierea efortului elevilor.

- ***Prevenția secundară*** se bazează pe capacitatea de auto-sesizare a profesorului cu privire la dezvoltarea psiho-afectivă a elevului care „duce" urmele victimizării. Practic, la acest nivel se impune o formare de specialitate a cadrelor didactice pentru a recunoaște la propriii elevi efectele victimizării. O recunoaștere adecvată implică, pe lângă informațiile de specialitate din domeniul agresivității de tip bullying, o intervenție timpurie de natură să restabilească echilibrul psiho-afectiv al copilului prin referirea către psihologul școlar.

- ***Prevenirea terțiară*** presupune combaterea comportamentelor agresive pentru ca acestea să nu se mai repete. Printre măsurile formativ-preventive recomandate sunt: așteptări pozitive față de elevii implicați în agresiune care sunt transmise acestora, preocuparea vizibilă pentru problemele elevilor, integrarea elevilor în activitățile de la clasă. Și la acest nivel se impune o formare de specialitate a cadrelor didactice atât în carul formării inițiale, cât și a celei continue [5; apud 10, p. 270].

Observăm din nou tendința autorilor de a aborda problematica violenței școlare întrun cadru mai larg, conform modelului eco-sistemic. Se aduce în discuție mediul familial, „micro-sistemul" în care copilul are primele relații cu familia. Un mediu familial ostil, cu practice violente, va „imprima" viitorului elev anumite pattern-uri de relaționare. În acest caz, școala reprezintă pentru elev mediul în care aceste manifestări se pot amplifica sau atenua. Aici intervine rolul profesorilor care vor trebui să „facă față" și să restabilească o atmosferă de lucru eficientă la clasă. Specialiștii români în psihologia educației consideră că se impune o formare profesională a cadrelor didactice care lucrează cu elevi care au probleme de conduită.

Se invocă faptul că un program de formare în aces sens ar trebui să aibă următoarele obiective:

- observarea atentă a comportamentului elevilor pentru o mai bună înţelegere a cauzelor actelor de violenţă;

- ameliorarea comunicării cu elevii care manifestă comportamente violente şi stabilirea unor relaţii de încredere;

- detensionarea conflictelor cu ajutorul formatorilor de opinie;
- dezvoltarea parteneriatului şcoală-familie;
- colaborarea cu specialiştii în cadrul lucrului în reţea [10, p. 270].

Pentru a preveni și diminua bullying-ul în instituțiile de învățământ liceal, este necesară o abordare integrată, care să implice atât factorii educaționali, cât și pe cei sociali și administrativi. Iată câteva strategii și intervenții eficiente care pot fi implementate:

1. ***Educația și conștientizarea***: Este important să se ofere elevilor și cadrelor didactice informații despre bullying, impactul său negativ și strategii de prevenire. Sesiunile de educație și conștientizare pot promova empatia, respectul și toleranța în rândul elevilor, reducând astfel incidența bullying-ului.
2. ***Dezvoltarea abilităților socio-emoționale***: Promovarea abilităților de comunicare, rezolvare a conflictelor și empatie poate contribui la prevenirea și diminuarea bullying-ului. Elevii ar trebui să învețe să-și exprime sentimentele în mod constructiv și să dezvolte relații sănătoase cu ceilalți colegi.
3. ***Implementarea politicii de toleranță zero față de bullying***: Școlile ar trebui să adopte politici clare și ferme împotriva bullying-ului, asigurându-se că fiecare caz este tratat în mod corespunzător și că există consecințe pentru agresori. O astfel de politică poate descuraja comportamentul agresiv și poate crea un mediu sigur pentru toți elevii.
4. ***Supraveghere și intervenție promptă***: Cadrele didactice și personalul școlar ar trebui să fie vigilente și să monitorizeze atent comportamentul elevilor. În cazul identificării unor situații de bullying, intervenția ar trebui să fie promptă și să ofere sprijin atât agresorului, cât și victimei.
5. ***Colaborare cu părinții și comunitatea***: Implicarea părinților și a comunității este esențială în prevenirea și diminuarea bullying-ului. Școlile ar trebui să promoveze colaborarea și comunicarea eficientă cu părinții, organizând întâlniri și evenimente care să aducă împreună toate părțile implicate.

Concluzii

Prevenirea și diminuarea bullying-ului în instituțiile de învățământ liceal necesită o abordare integrată, care să combine eforturile educaționale, sociale și administrative. Înțelegerea complexă a factorilor de risc și de protecție, precum și aplicarea unor strategii eficiente bazate pe teorii și cercetări relevante, pot contribui la crearea unui mediu școlar sigur și sănătos pentru toți elevii. Prin educație, conștientizare și intervenții prompte, putem reduce impactul negativ al bullying-ului și promova relații respectuoase și empate în mediul școlar de învățământ liceal. Implementarea unui cadru conceptual și praxiologic solid poate ajuta la crearea unei culturi a respectului și a înțelegerii reciproce în licee.

Referințe:

1. BRONFENBRENNER, U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979, 330 p.
2. BRONFENBRENNER, U. *Toward an experimental ecology of human development*. In: *American psychologist,* no. 32(7), 1977, p. 513.
3. *Convenția Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile Copilui*, adoptată de Adunarea generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite la 29 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990.
4. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generala a Organizatiei Natiunilor Unite la 10 de septembrie 1948.
5. DOUDIN, P.-A. & ERKOHEN-MARKIIS, M. *Violența în mediul școlar*. Iași: Polirom, 2000.
6. ESPELANGE, Sw. *Bullying and Being Bullied: To What Extent Are Bullies Also Victims?* In: *American Educational Research Journal,* 38(2), 2003, pp. 351-370.
7. GRADINARIU, T. *Considerații juridice și psiho-educaționale ale comportamentului de tip bullying.* În: *Analele Ştiinţifice ale Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi, seria Ştiinţe Juridice,* nr .1(67), 2021, p. 131-140, Iași: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi.
8. PEREIRA V. R. A. et al. *Immunization with cytoplasmic repetitive antigen and flagellar repetitive antigen of Trypanosoma cruzi stimulates a cellular immune response in mice*. In: *Parasitology* no. 129, 2004, pp. 563–570. Cambridge University Press.

9. *Rezoluţia Parlamentului European din 21 iunie 2007* privind *„Delincvenţa juvenilă - rolul femeilor, familiei şi societăţii“.*
10. SĂLĂVĂSTRU, D. *Psihologia educației*. Iaşi: Polirom, 2004, 288 p.
11. *Tratatul de la Lisabona*, adoptat de Parlamentul României prin Legea nr. 13 din 7 februarie 2008.

Date despre autor:
Ioana-Corina GEORGESCU, doctorand, Școala Doctorală Științe *Umaniste și ale Educației*, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.
E-mail: corina_b75@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-8073-8344

Prezentat la 10.09.2023